

**Управління в галузі
організації, охорони і
використання природно-
заповідного фонду
України**

Управління природно-заповідним фондом – це складна система з внутрішньою будовою, утворена з таких елементів як суб’єкт управління, управлінський вплив та об’єкт управління

Управління в галузі організації, охорони і використання територій та об’єктів природно-заповідного фонду – це організуюча діяльність державних, самоврядних та громадських органів з практичного здійснення поставлених перед природно-заповідним фондом завдань.

Основні завдання управління природно-заповідним фондом:

- ✓ організацію (створення) таких територій та об'єктів, їх охорону;
- ✓ використання природних комплексів у чітко визначених цілях;
- ✓ забезпечення єдності принципів заповідання незалежно від завдань і мети конкретного об'єкта і його підпорядкованості;
- ✓ організацію обліку природних багатств цих територій та об'єктів;
- ✓ планування розвитку науково обґрунтованої їх мережі;
- ✓ здійснення контролю за додержанням вимог їх правових режимів.

Основні функції управління природно-заповідним фондом:

- ✓ прогнозування
- ✓ планування,
- ✓ організація
- ✓ координація
- ✓ контроль
- ✓ облік

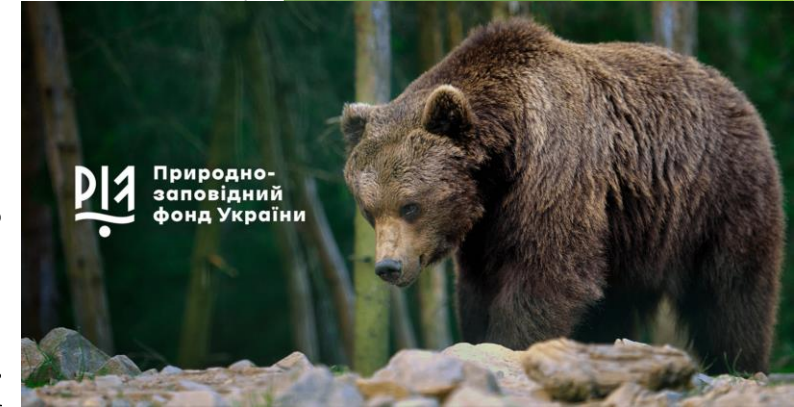
Державне управління в галузі заповідної охорони природи охоплюються такі види діяльності:

- ✓ видання регуляторних документів (підзаконних нормативних актів і актів застосування права);
- ✓ вивчення й облік стану заповідних об'єктів і комплексів;
- ✓ планування збереження, відновлення й поліпшення природно-заповідного фонду;
- ✓ здійснення оперативних заходів;
- ✓ контроль і нагляд;
- ✓ боротьба з порушеннями законодавства про заповідну охорону природи

У Законі України «Про природно-заповідний фонд України» визначено органи, що здійснюють управління територіями та об'єктами природно-заповідного фонду, а саме:

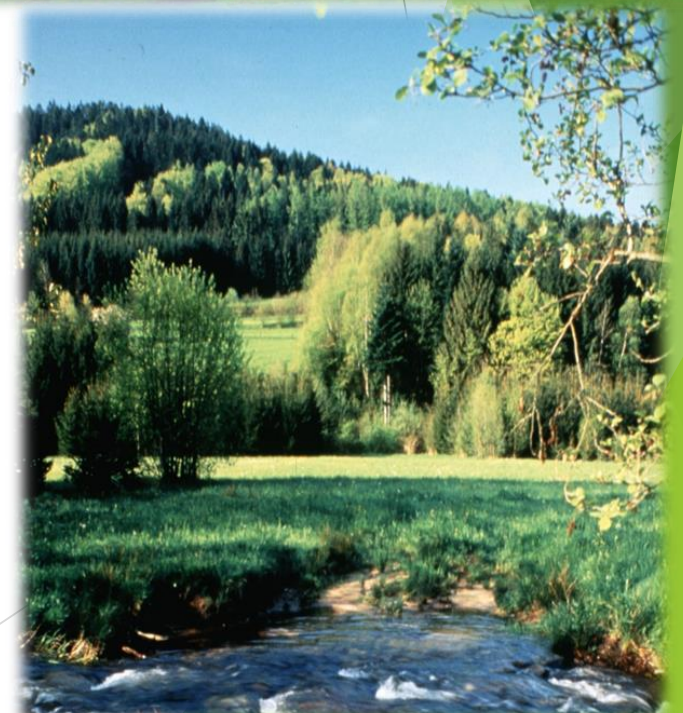
1. центральний орган виконавчої влади з питань охорони навколишнього природного середовища, екологічної безпеки, заповідної справи, а також гідрометеорологічної діяльності;
2. спеціальні підрозділи цього центрального органу виконавчої влади та його територіальні органи;
3. адміністрації територій та об'єктів природно-заповідного фонду;
4. підприємства, установи та організації, у віданні яких перебувають ці території та об'єкти;
5. об'єднання громадян

Ефективне функціонування територій та об'єктів природно-заповідного фонду забезпечується шляхом:

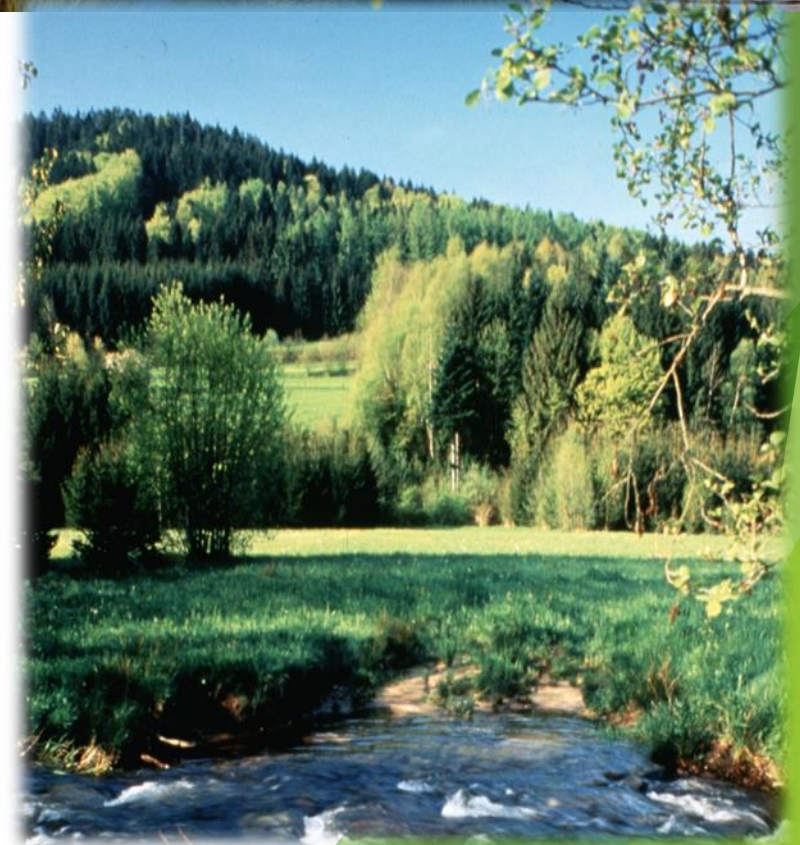
- ✓ встановлення заповідного режиму;
- ✓ організації систематичних спостережень за станом заповідних природних комплексів та об'єктів;
- ✓ проведення комплексних досліджень з метою розробки наукових засад їх збереження та ефективного використання;
- ✓ забезпечення додержання вимог щодо охорони територій та об'єктів природно-заповідного фонду під час здійснення господарської, управлінської та іншої діяльності, розробки проектної та проектно-планувальної документації, землепорядкування, лісовпорядкування, проведення екологічних експертиз;

Ефективне функціонування територій та об'єктів природно-заповідного фонду забезпечується шляхом:

- ✓ запровадження економічних важелів стимулювання їх охорони;
- ✓ здійснення державного та громадського контролю за додержанням режиму їх охорони та використання;
- ✓ встановлення підвищеної відповідальності за порушення режиму їх охорони та використання, а також за знищення і пошкодження заповідних природних комплексів та об'єктів;
- ✓ проведення широкого міжнародного співробітництва у цій сфері;
- ✓ здійснення інших заходів з метою збереження територій та об'єктів природно-заповідного фонду.

Статтею 44 Закону України «Про природно-заповідний фонд України» зазначається, що ефективна організація та функціонування природно-заповідного фонду забезпечуються на основі використання методів:

- ✓ економічного обґрунтування організації та розвитку природно-заповідного фонду;
- ✓ економічної оцінки територій та об'єктів природно-заповідного фонду, ведення їх кадастру;
- ✓ диференційованого визначення джерел і нормативів фінансування організації та функціонування природно-заповідного фонду;
- ✓ надання відповідним підприємствам, установам та організаціям, що забезпечують функціонування природно-заповідного фонду, податкових та інших пільг;
- ✓ компенсації у встановленому порядку збитків, завданих порушенням законодавства про природно-заповідний фонд.

Таким чином, управлінню природно-заповідним фондом властиві методи переконання, примусу та економічного стимулювання.

Зазвичай серед форм державно-управлінської діяльності виділяють дві групи – **правові**, шляхом яких фіксуються управлінські рішення та дії, що мають юридичне значення (встановлення і застосування правових норм), та **організаційні** форми, пов'язані з виконанням певних колективних або індивідуальних дій (оперативно організаційних і матеріально-технічних операцій)

Управління територіями та об'єктами природно-заповідного фонду

Управління природними заповідниками, біосферними заповідниками, національними природними парками, ботанічними садами, дендрологічними та зоологічними парками загальнодержавного значення, а також регіональними ландшафтними парками здійснюється їх **спеціальними адміністраціями.**

Спеціальні адміністрації очолюють керівники, які мають екологічну, біологічну або географічну освіту та які призначаються за погодженням із центральним органом виконавчої влади в галузі охорони навколишнього природного середовища.

Спеціальні адміністрації можуть створюватися також для управління ботанічними садами, дендрологічними парками, зоологічними парками місцевого значення та парками-пам'ятками садово-паркового мистецтва за рішенням органів, у віданні яких вони перебувають.

До складу спеціальної адміністрації по управлінню територіями та об'єктами природно-заповідного фонду входять відповідні наукові підрозділи, служби охорони, екологічної освіти, господарського та іншого обслуговування.

Спеціальні адміністрації здійснюють управління територіями та об'єктами природно-заповідного фонду відповідно до положень про території та об'єкти природно-заповідного фонду і проектів організації територій та об'єктів природно-заповідного фонду.

Управління територіями та об'єктами природно-заповідного фонду, для яких не створюються спеціальні адміністрації, здійснюється підприємствами, установами та організаціями, у віданні яких перебувають ці території та об'єкти.

Основними джерелами фінансування капітальних і поточних витрат ефективного функціонування природно-заповідних установ є:

- ✓ кошти з державного та місцевих бюджетів;
- ✓ власні кошти, отримані від ведення дозволених законодавством видів діяльності;
- ✓ кошти позабюджетних фондів;
- ✓ кошти землевласників і землекористувачів, у розпорядженні яких знаходяться території та об'єкти ПЗФ;
- ✓ кошти приватного сектора;
- ✓ кошти спонсорів та донорів.

Ефективна організація і функціонування природно-заповідного фонду забезпечуються на основі використання таких економічних засобів:

- ✓ економічного обґрунтування організації та розвитку природно-заповідного фонду;
- ✓ економічної оцінки територій та об'єктів природно-заповідного фонду, ведення їх кадастру;
- ✓ диференційованого визначення джерел і нормативів фінансування організації та функціонування природно-заповідного фонду;
- ✓ надання відповідним підприємствам, установам та організаціям, що забезпечують функціонування природно-заповідного фонду, податкових та інших пільг;
- ✓ компенсації у встановленому порядку збитків, завданих порушенням законодавства про природно-заповідний фонд.

Державний бюджет України забезпечує утримання установ ПЗФ у середньому на **40–50 %** від потреби необхідних коштів.

До платних послуг, які можуть надаватися установами ПЗФ, відносяться:

I. Послуги, які можуть надаватися бюджетними установами природно-заповідного фонду згідно з їх функціональними повноваженнями

II. Послуги, які можуть надаватися бюджетними установами у сфері господарської діяльності

I. Послуги, які можуть надаватися бюджетними установами природно-заповідного фонду згідно з їх функціональними повноваженнями:

- ✓ послуги, пов'язані із забезпеченням здійснення рекреаційної діяльності;
- ✓ організацією та проведенням освітньо-виховних і природоохоронних заходів;
- ✓ послуги, пов'язані з науководослідницькою діяльністю.

II. Послуги, які можуть надаватися бюджетними установами у сфері господарської діяльності

- ✓ послуги, пов'язані зі створенням умов для організованого туризму, відпочинку та інших видів рекреаційної діяльності;
- ✓ фотопослуги, послуги із проведення громадянами та організаціями відео-, кіно- та телевізійних зйомок;
- ✓ користування автостоянками, пристанями (причалами);
- ✓ рекламно-видавнича діяльність;
- ✓ ветеринарні профілактичні та лікувальні послуги;
- ✓ реалізація тварин та їх продукції, складових частин зоологічних колекцій;
- ✓ збирання та реалізація лікарських рослин, трав, ягід, грибів;
- ✓ вирощування та реалізація рослин, саджанців, сіянців, насіння;
- ✓ реалізація продукції підсобних господарств;
- ✓ реалізація деревини та виробів з неї (сувенірів, столярних виробів);
- ✓ виготовлення та реалізація предметів декоративно-прикладного мистецтва;
- ✓ послуги з надання у користування автотранспортних засобів, обладнання, майна, інструментів, що належать установам природно-заповідного фонду.

*Економічне обґрунтування розвитку природно-заповідного фонду, а також економічна оцінка природних комплексів та об'єктів, що входять до його складу, здійснюються відповідно до **кадастру територій та об'єктів природно-заповідного фонду на основі спеціальних методик**, які затверджуються центральним органом виконавчої влади в галузі охорони навколишнього природного середовища.*

*Фінансування заходів щодо природних заповідників, біосферних заповідників, національних природних парків, а також ботанічних садів, дендрологічних парків та зоологічних парків **загальнодержавного значення** здійснюється за рахунок державного бюджету України. Для цієї мети можуть також залучатися кошти бюджету Автономної Республіки Крим, місцевих бюджетів, позабюджетних і благодійних фондів, кошти підприємств, установ, організацій та громадян.*

Фінансування заходів щодо регіональних ландшафтних парків, а також ботанічних садів, дендрологічних парків та зоологічних парків **місцевого значення** здійснюється за рахунок бюджету Автономної Республіки Крим та місцевих бюджетів. Для цієї мети можуть також залучатися *кошти позабюджетних і благодійних фондів, кошти підприємств, установ, організацій та громадян.*

Витрати, пов'язані із забезпеченням режиму охорони заказників, пам'яток природи, заповідних урочищ та парків-пам'яток садово-паркового мистецтва, здійснюються *за рахунок підприємств, установ, організацій, інших землевласників та землекористувачів, на території яких вони знаходяться.*

У разі необхідності проведення спеціальних заходів, спрямованих на запобігання знищенню чи пошкодженню природних комплексів територій та об'єктів природно-заповідного фонду зазначених категорій, можуть виділятися кошти: **державного бюджету** - для територій та об'єктів природно-заповідного фонду загальнодержавного значення; **місцевих бюджетів** - для територій та об'єктів природно-заповідного фонду місцевого значення.

Викуп земельних ділянок, що перебувають у приватній та комунальній власності, для суспільних потреб під території та об'єкти природно-заповідного фонду здійснюється в порядку, визначеному законом, за рахунок:

Державного бюджету України - для територій та об'єктів природно-заповідного фонду загальнодержавного значення;

місцевих бюджетів - для територій та об'єктів природно-заповідного фонду місцевого значення.

Власні кошти об'єктів природно-заповідного фонду

Кошти, одержані різними категоріями ПЗФ, а також підприємствами, установами та організаціями, у підпорядкуванні яких перебувають території та об'єкти природно-заповідного фонду інших категорій, від наукової, природоохоронної, туристсько-екскурсійної, рекламно-видавничої та іншої діяльності в межах заповідних територій та об'єктів, що не суперечать їх цільовому призначенню, є їх власними коштами. Ці кошти не підлягають вилученню і використовуються для здійснення заходів щодо охорони відповідних територій та об'єктів природно-заповідного фонду.

Власні кошти об'єктів природно-заповідного фонду

- ✓ За відвідування територій та об'єктів природно-заповідного фонду їх адміністрації, а також підприємства, установи, організації і громадяни, у підпорядкуванні яких перебувають ці території та об'єкти, можуть встановлювати плату та визначати категорії осіб, які звільняються від неї.
- ✓ Установи природно-заповідного фонду загальнодержавного значення встановлюють розмір такої плати за погодженням із центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування і реалізує державну політику у сфері охорони навколишнього природного середовища,

Для фінансування природоохоронних заходів можуть створюватися цільові екологічні фонди природних заповідників, біосферних заповідників, національних природних парків, регіональних ландшафтних парків, ботанічних садів, дендрологічних парків та зоологічних парків.

До цих фондів надходять:

- ✓ частина штрафів та грошових стягнень за шкоду, заподіяну їм у результаті порушення законодавства про природно-заповідний фонд, у розмірі 70 відсотків загальної суми штрафів та грошових стягнень;
- ✓ кошти, одержані від реалізації конфіскованого або вилученого відповідно до законодавства майна, яке було знаряддям або предметом екологічного правопорушення на їх території;
- ✓ частина платежів підприємств, установ та організацій за забруднення відповідних територій та об'єктів природно-заповідного фонду, що визначається на підставі еколого-економічної оцінки їх впливу на навколишнє природне середовище;
- ✓ цільові та інші добровільні внески підприємств, установ, організацій, у тому числі міжнародних і зарубіжних, та громадян.

Кошти вказаних екологічних фондів можуть використовуватися лише для **цільового фінансування заходів**, спрямованих на забезпечення охорони заповідних природних комплексів та об'єктів, розвиток наукових досліджень, міжнародного співробітництва, еколого-освітніх робіт.

Їх розподіл здійснюється радою фонду, до складу якої включаються представники адміністрації відповідних природних заповідників, біосферних заповідників, регіональних ландшафтних парків, ботанічних садів, дендрологічних парків, зоологічних парків, а також державних органів з охорони навколишнього природного середовища, громадських екологічних об'єднань, провідні науковці та фахівці.

До складу таких рад біосферних заповідників можуть включатися представники відповідних міжнародних організацій, відомі зарубіжні вчені та спеціалісти.

Положення про екологічні фонди природних заповідників, біосферних заповідників, національних природних парків, ботанічних садів, дендрологічних парків та зоологічних парків затверджується центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування і реалізує державну політику у сфері охорони навколишнього природного середовища.

Надання податкових та інших пільг

Природні заповідники, біосферні заповідники, національні природні парки, регіональні ландшафтні парки, ботанічні сади, дендрологічні парки та зоологічні парки в разі розширення їх територій за рахунок земель сільськогосподарських, лісогосподарських та інших угідь, що є державною власністю, звільняються від відшкодування пов'язаних з цим витрат сільськогосподарського, лісогосподарського та іншого виробництва.

У разі включення до складу їх територій земель, що перебувають у колективній чи приватній власності, відшкодування пов'язаних з цим виробничих витрат здійснюється за рахунок:

державного бюджету - для територій та об'єктів природно-заповідного фонду загальнодержавного значення;
бюджету Автономної Республіки Крим, місцевих бюджетів - для територій та об'єктів природно-заповідного фонду місцевого значення.

Надання податкових пільг регулюється Податковим кодексом України.

Відшкодування збитків власникам землі та землекористувачам і втрат сільськогосподарського та лісогосподарського виробництва регулюється Земельним кодексом та іншими законодавчими актами України.

Від відшкодування збитків звільняються природні заповідники, біосферні заповідники, національні природні парки та ботанічні сади загальнодержавного значення, яким надано землі у постійне користування з вилученням у землекористувачів - підприємств, установ та організацій державної та комунальної форм власності.

Екологічне страхування природно-заповідного фонду

Для компенсації шкоди, заподіяної на територіях та об'єктах природно-заповідного фонду внаслідок стихійних природних явищ чи промислових аварій і катастроф, проводиться обов'язкове державне чи комерційне екологічне страхування заінтересованих підприємств, установ та організацій. В порядку, що визначається законодавством України, можуть бути встановлені й інші види страхування природно-заповідного фонду.

v1snyk.livejournal.com

Надання податкових пільг
регулюється Податковим
кодексом України

Участь об'єднань громадян в управлінні територіями та об'єктами природно-заповідного фонду

Об'єднання громадян, статутами яких передбачена діяльність у галузі охорони навколишнього природного середовища, мають право на участь в управлінні територіями та об'єктами природно-заповідного фонду шляхом:

- ✓ внесення пропозицій щодо організації нових територій та об'єктів природно-заповідного фонду, забезпечення їх охорони, ефективного використання і відтворення природних комплексів та об'єктів;
- ✓ сприяння державним органам в їх діяльності у цій сфері;
- ✓ участі у встановленому порядку у проведенні екологічної експертизи об'єктів, що негативно впливають чи можуть негативно вплинути на стан територій та об'єктів природно-заповідного фонду;
- ✓ участі у контролі за додержанням режиму таких територій та об'єктів;
- ✓ здійснення відповідно до законодавства України інших заходів, передбачених їх статутами.

